

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Atmintis kaip malonė

Palydint senuosius metus ir stovint ant Naujųjų slenksčio, kaip niekada aiškiai pajuntu, kokia svarbi yra praeitis. Ir kuo toliau, tuo labiau gręžiuosi į ją, o ne ateities pusėn. Nes ateitis yra efemeriška, miglota ir panaši į politikų pažadus, kurie retai kada išsipildo. O praeitis, tegu ir gausi karčios patirties ir nusivylimų (dažnai, prisiminus savo poelgius, norisi sušukti – o Viešpatie, na ir kvailumas mano!), yra lyg prieglobstis, tvirtovė, kurios niekas nebeišjudins.

Galbūt netgi tie, kurie, prisiminus G. Orwello „1984“, nuolatos keičia praeitį vedami vienintelio ideologinio tikslo – prispausti baltu žmogaus veidą prie žemės. Kitaip tariant, paniekinti žmogų ir žmogiškumą, o tuo pačiu – ir jo dieviškumą, nes žmogus – Dievo kūrinys. Kitaip tariant, reikia ištrinti viską, kas žmoguje yra dieviška – atmintį, kurioje nuo sukūrimo pradžios sunkiais klodais slūgso kaltė ir atgaila, meilė ir neapykanta, dėkingumas ir įniršis, švelnumas ir nerimas, trapias kūno ribotumas ir begalinis tobulumo ilgesys.

Mūsų atmintyje telpa viskas. Dangaus vandenys, semiantys nebylius kambario daiktus ir tamsi vėsa, susiskliaudžianti virš galvos. Laikas lyg dvilypė baltosios lelijos taurelė – vienoj pusėj rasa renkasi, kitoj – garuoja. Kačiuko pėdsakai ant stalo, pavirtę į sausas smėlio kruopeles. Du laumžirgiai, besiplakantys virš tvenkinio kaip vėlės, pamiršusios, kur skrido. Dirva lyg prariektas šiltos duonos kepalas, Bodlero kumelės griaučiai tartum gėlės, tolybėj klykaujantis paukštis – gal net ne paukštis, o likimas, besiskundžiantis savimi ir pats savęs nesuprantantis.

Mūsų atmintyje telpa visa, kas yra gražu ir negražu, tikrai ir išgalvota, protinga ir kvaila. Proza ir poezija, dramos ir komedijos. Atmintis išsaugo netgi tai, kas atrodo nereikšminga ir paika – mums tai atrodo nesvarbu, o ji mano kitaip. Ir jeigu kažko nelieka sąmonėje, tą kažką išsaugo sapnai, pasąmonė, kūniškoji atmintis. Mūsų rankos, akys ir uoslė turi savo atmintį, kuri ne sykį nupurto kaip elektros srovė, nors smegenys ir nesupranta, kodėl taip atsitinka ir ką visa tai reiškia.

Todėl labai svarbu nepamiršti.

Išsaugoti ne tik tai, kas gražu ir gera, bet ir tai, kas skausminga, o kartais – netgi nepakeliama. Nes tokia yra žmogiškoji būtis, jos esmė. Grožis ir skausmas visada šalia. Dorybė ir yda. Kilnumas ir menkumas. Meilė ir neapykanta.

Prasmingų ir šviesių visiems Naujųjų! Išsaugokime savo trapų žmogiškumą kaip Viešpaties dovaną, savo atmintį – kaip Jo malonę. Ramybės ir taikos!

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

SNIEGAS

*Aš žiūriu į žiemos fotografiją,
Aš brendu į jos pusnį – gilų,
Ir klausausi, kaip gieda parapija
Sidabrinių, šaltų angelų.*

*Tai ne jie, – tai tik viesulas vielose,
Tai ne jie, – tai nuo sniego šviesu.
Tai tik, šlančią šaką iškėlusį,
Rėkia eglė metalo balsu.*

Henrikas Radauskas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2021 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Atmintis kaip malonė • **2-as psl. Janina Survilaitė.** Kai Tautos suvokimas palengvina gyvenimą • **3-as psl. Algis Vaškevičius.** Kaune – garsaus amerikiečių fotomenininko sukurti įžymybių portretai • **4-as psl. Vanda Juknaitė.** Ta dūzgianti ir kvepianti liepa yra • **5-as psl. Henrikas Radauskas.** Du eilėraščiai • **6-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė.** Pripučiamo tanko legenda: kaip menas sugebėjo pakeisti karo eigą • **7–8-as psl. 2021 metų „Kultūros“ turinių rodyklė**

Kitame numeryje: Rašytojo užrašai: Vanda Daugirdaitė-Sruogienė • Žvaigždės ir žiburiai Bernardo Brazdžionio poezijoje

Redaguoja Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja Jonas Kuprys

Kai Tautos suvokimas palengvina gyvenimą

Balys Sruoga apie 1937-uosius.

Janina Survilaitė

Atrodo, žinome, kuo Tėvynei nusipelnęs Balys Sruoga – poetas, prozininkas, dramaturgas, teatrologas, literatūros ir tautosakos tyrinėtojas, publicistas ir teatro kritikas, tačiau apgailėtina, kad didysis mūsų tautinės kultūros gigantas B. Sruoga paskutiniu metu pamirštas... Archyvai pasakoja, kaip žymiam lietuviškų meno papročių ir istorinio Tautos paveldo menininkui B. Sruogai, okupavus Lietuvą, buvo neįmanoma persiversiti į socialistinį realizmą... „Stagnacija – tiesus kelias į išsigimimą“, – aiškino Sruoga P. Cvirkai, LRS pirmininkui, reikalavusiam perauklėti lietuviškos literatūros talentų – „kadru“ pasaulėžiūrą griežtai vadovaujantis tarybinės ideologijos pagrindais.

2021-ųjų vasarą Lietuvos skaitytojai gavo dovaną – istoriko publicisto J. Brazausko biografinę 153 puslapių apybraižą apie Balį Sruogą „Gyvenimas perbėgo per atmintį“.

Knygoje – 11 skyrių, pabaigoje pateikiamas ilgas sąrašas panaudotos literatūros, kuri labai įvairi ir skelbta įvairiais laikotarpiais, o skaitytojui įdomi tuo, kad praėjus 74 metams po rašytojo mirties jo bendraminčių laišakai ir atsiliepimai dar kartą patvirtina B. Sruogos dvasines kūrybines nuostatas: *menas turi pažadinti širdyje viską, kas priklauso amžinybei...*

Jausmingas, giliamintis ir motyvuotas autorius pasakoja apie vieną žymiausių XX a. pirmosios pusės lietuvių kultūros veikėjų vaizdingai ir nuosekliai paliudija Sruogos požiūrį: *ne jausmai turi plaukti iš sumanymų, bet atvirksčiai; sumanymai iš jausmų...*

Maironio lietuvių literatūros muziejaus nuotr.

Jeigu knygą „Gyvenimas perbėgo per atmintį“ skaitys gerai prisimenantis okupacinio režimo laikotarpį skaitytojas, knyga jam atvers žinomus ir mažiau tyrinėtus archyvinius kodus, sukels liūdnus apmąstymus, kaip lietuvių Tautos ir žmogaus likimas žengė per nepereinamas sovietinio režimo užtvartas, prasilenkiančias su jo tautine prigimtimi. Nepamiršamos rašytojo eilutės: *Esu įkaitas už mūsų tautą, ir tos aukos suvokimas palengvina man Štuthofio koncentracijos stovyklos kančias, nes juk tai didelė garbė būti auka... Mūsų vargšė nelaiminga Tauta gali didžiuotis savo kultūra. Ji turi visai skirtingas, garbės, tiesos, teisės, kvailumo sąvokas... Mums yra svarbiausia išlaikyti mūsų žmogišką savigarbą ir mūsų tradicinę etinę ir estetinę kultūrą...*

Sunku suprasti, kodėl Kaune, kur rašytojas Kauno universitete profesoriavo 1924–1940 metais, kur jo iniciatyva buvo statomi vakarietiško lygio lietuviškos dramaturgijos veikalai, nėra nė vienos jo vardu pavadintos mokyklos.

Šiandien B. Sruogos kūrybą galbūt sunkiai priims ir supras šiandieninis susireikšminęs, save laikantis didžiuoju Tautos elitu globalistas, nes jam bus sunku sutikti, kad praeitis formuoja dabartį ir ateitį. Taigi čia jau ne skonio, o pagarbos Tėvynei reikalai...

J. Brazauskas Sruogos portretą piešia kaip garantą, atskleidžiantį Tautos humanistinius sumanymus ir Tautos istorinės atminties susitikimą su dabartimi. Knygoje „Gyvenimas perbėgo per atmintį“ skaitytojas patirs tikrą pasakojimo klausymo malonumą, nes didžiojo lietuvių menininko gyvenimas ir senajam tradiciniam tautos menui paaukota jo veikla, kaip ir Tėvynės likimas, buvo kupini negandų ir politinių staigmenų.

Knyga įtikina, kad ir šiais visuotinio persisoti-

nimo laikais vis dar galima pasisemti dvasinės stiprybės pavyzdžių istorinėje praeityje... Tai nemirtingo menininko pasišventimas mūsų tautinės kultūros evoliucijai. Esame sugrąžinami į nepriklausomas, o vėliau okupuotas Lietuvos laikus, kuriuose kartu su Tėvynės kančiomis kentėjo ir tautos patriotas – Tautos likimo įkaitas, kai suvokiame, kad pripažintam menininkui tautos likimas ir politinės kultūros pažanga yra svarbiau už savo paties kančias ir gyvybę.

Apybraižoje vyrauja daugybė atnaujintų biografinių faktų, prisiminimų, laiškų, rašytų Štuthofio koncentracijos stovykloje pagrindu – viskas įsikūnija kilnumo, taurumo, pasiaukojimo ir gilių meilės gimtojo Baltijos krašto menui nuotaikoje ir skaitytojui padeda išsivaduoti iš beprasmių šandienos smulkmenų ir politinių-visuomeninių menkysčių.

Sruogos gyvenimas – lyg Lietuvos istorijos tolių ir sudėtingų giliausių vidinių jausmų užburta lietuviška pasaka, kurią įvertinti skaitytojui irgi prireiks patriotiškų širdies jaudulių, kad iki galo neprastų žiauraus sudėtingo likimo blaškoma didelio europinio masto ir stiliaus kūrėją ir kilnius Jo sumanymus tautinės kultūros evoliucijai ir jos suklestėjimui. Ištrūkęs iš Štuthofio, leisgyvis sugrįžęs į Lietuvą ir Birštono sanatorijos Baltojoje viloje parašęs „Dievų mišką“ prisipažino, kad ši atsiminimų knyga – ne vien jo kančios liudijimas, bet ir atsišveikinimas su netolima praeitimi, išsivadavimas iš jos gniaužtų. O taip pat – bandymas surasti save ir

Juozas Brazauskas

*Gyvenimas
perbėgo
per atmintį*

Juozas Brazauskas, *Gyvenimas perbėgo per atmintį*. – D. Rudžio individuali įmonė, 2021

savo vietą ne tik Tėvynės, bet ir pasaulio kontekste, nes Lietuvos realijos – Rytų ir Vakarų Europos katastrofos dalis. „Dievų miškas“ išverstas į daugelį pasaulio kalbų.

J. Brazausko knygoje Balys Sruoga pristatomas kaip vienas iškiliausių nepriklausomos Lietuvos menininkų, atkakliai kovojęs dėl aukštesnės meninės aspiracijos įkūnijančio lietuviško teatro, dėl gilesnio idėjiškumo ir kultūros bei raiškos estetinės formos. Dauguma teatro kritikų vieningai pripažino, kad nebuvo kito žmogaus, kuriam būtų giliau rūpėjusi sava lietuviškoji kultūra, jos puoselėjimas ir apvalymas nuo piktžolių. Tarpukario Lietuva ir iki šiol neliko tik praeities paminklu, o įsitemino kaip valstybingumo ir kultūros istorijos simbolis.

Džiugu, kad mūsų chaotiškoje politinėje dabartyje pasirodo tokios knygos kaip „Gyvenimas perbėgo per atmintį“.

Ne veltui politikas Algirdas Endriukaitis pasakė, kad atsisakydami savo šaknų, istorijos, kalbos, praradę tikslą išsaugoti išskirtinę tautą ir jos sukurtą valstybę, pereiname į kito mąstymo erdvę, kurioje užprogramuotas valstybės išnykimas.

Kaune – garsaus amerikiečių fotomenininko sukurti įžymybių portretai

Parodoje Kaune – daugybė įžymybių portretų. New York miesto planuotojas Robert Moses.

Algis Vaškevičius

Po beveik pusės metų pertraukos Kauno fotografijos galerija vėl pakvietė lankytojus į naują parodą. Dar ne iki galo sutvarkytoje, bet jau prienamoje Vilniaus gatvėje esančioje galerijos erdvėje veikia portretų paroda „Arnold Newman: Masterclass“. Parodos lankytojai fotografijose atpažins gausų būrį labai garsių asmenybių, pradedant dailininkais, rašytojais ir muzikantais, baigiant verslininkais, bankininkais ir pramonės lyderiais.

Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentai John F. Kennedy, Ronald Reagan, dailininkai Pablo Picasso, Salvador Dali, Marc Chagall, Andy Warhol, aktorė Marilyn Monroe, muzikantai Igor Stravinski, Philip Glass, rašytojas Truman Capote, Allen Ginsberg, Henry Miller, fotografas Henri Cartier-Bresson – tai tik keletas asmenybių, kurių išskirtinius ir gerai žinomus portretus sukūrė šis ypatingo talento fotografijos meistras.

A. Newman dažnai laikomas pirmuoju fotografu, pasitelkusių vadinamąjį aplinkos portretą (angl. environmental portraiture), kai fotografas įkomponuoja subjektą paties parinktoje ir kruopščiai kontroliuojamoje erdvėje. A. Newman (1918–2006) buvo vienas produktyviausių, kūrybingiausių ir sėkmingiausių XX amžiaus portreto fotografų.

Pasak šios labai įdomios parodos rengėjų, savo menui bei amatui amerikiečių fotografas atidavė šešiasdešimt šešerius savo gyvenimo metus, o jo darbai buvo plačiai pripažinti ir skelbiami įtakingiausiose to meto žurnaluose, eksponuoti svarbiose personalinėse parodose ir įtraukti į daugelį svarbiausių pasaulio fotografijos kolekcijų.

A. Newman gimė New Yorke, o užaugo ir lankė mokyklą Atlantic City ir Miami Beach. 1936–1938 m. studijavo tapybą ir piešimą Majamio universitete, Coral Gables. Po dvejų metų, neišgalėdamas susimokėti už mokslą, persikėlė į Philadelphia dirbti fotografijos studijoje, čia jis kūrė portretus už 49 centus. Darbas buvo nuobodus, tačiau jis tik paskatino Newman kurti rimčiau.

1941 metais jis surengė savo pirmąją fotografijų parodą Brooklyn muziejuje New Yorke. FEP (Foundation for the Exhibition of Photography, Fotografijos parodų fondas) vykdomasis direktorius Todd Brandow apie fotografą rašė: „A. Newman buvo puikus mokytojas ir mėgo dalytis žiniomis. Buvo šiurkštoka, bet tiesus, griežtą kritiką sušvelnindavo geranoriškais juokeliais.“

Turėjo principų, kurių tvirtai laikėsi, ir, atrodo, žinojo, kaip juos perteikti. Laimė, jis dalijo daugybę vėliau užrašytų interviu, o tai, apie ką jis nuo pirmojo iki paskutiniojo interviu kalbėjo, iš esmės buvo nuoseklu. Būtent šios ‘pamokos’ leido suformuluoti ‘Masterclass’ (liet. meistriškumo pamokos) konceptą; idėją, kad Arnold Newman net ir po mirties galėtų dar daug ko išmokyti mus visus – ir žinovus, ir naujokus“.

Kritikai pastebi, kad iki A. Newman niekas garsenybių nefotografavo natūralioje jų gyvenimo, kasdienybės ar darbo aplinkoje. Būtent šis fotografas labai įžvalgiai atkreipė dėmesį į tai, kad savo artimoje aplinkoje konkretus žmogus ne tik jaučiasi savo vietoje – drąsiai, saugiai, atvirai, bet ir pati aplinka, detalės, atmosfera padeda geriau išryškinti daugialypę vieną ar kitą asmenybę.

Pasak poeto, eseisto Gedimino Kajėno, kiekviena šio meistro sukurta fotografija – tartum mažytis biografinis eskizas, kuris apie žmogų pasakoja esminius ir pačius įdomiausius dalykus. Tačiau A. Newman ne tik perėmė klasikinę portreto vaizdavimo tradi-

Salvador Dali portretas sukurtas 1951 metais

cija, bet ją pritaikė ir savaip praplėtė fotografijos kalbą. Daugelis jo darbų yra juodai-balti, tiesa, esama ir vieno kito spalvoto. Jo nuotraukose dominuoja žmogaus psichologizmas, kuris atskleidžiamas, visų pirma, per jo veidą, rankas.

Nors A. Newman kūrė ne tik įžymybių, bet ir pačių įvairiausių žmonių portretus, kiekvieną kartą jis

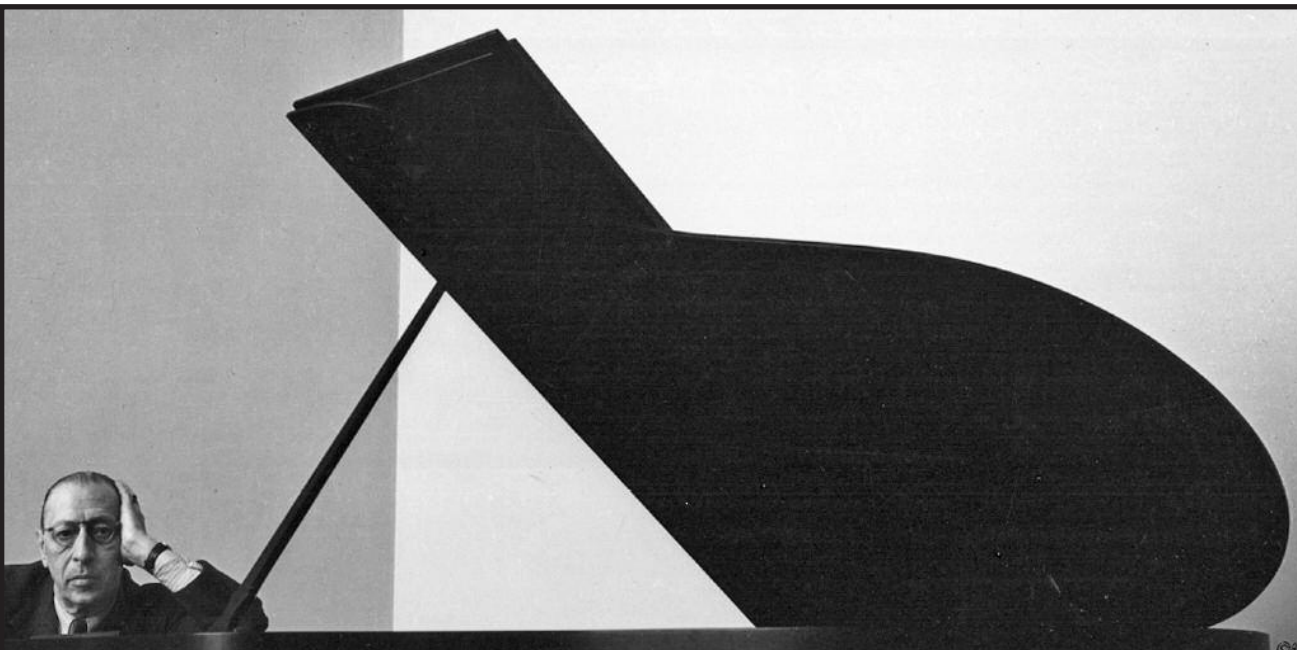
Max Ernst

stengėsi atrasti labai asmenišką, individualų sprendimą, kuris vizualiai pasakotų apie konkretaus žmogaus profesiją bei charakterį, padėtų atskleisti jo unikalumą bei vidinę patirtį. Savo darbui menininkas rinkdavosi aplinką, kuri jo portretuojamam asmeniui būtų artimiausia – muzikantai jam pozudavo nuo scenos, dailininkai – studijoje, politikai – darbo kabinetuose.

A. Newman paroda „Artists Look Like This“, kurioje eksponuoti žinomų menininkų portretai, pirmą kartą buvo pristatyta 1945 metais Philadelphia meno muziejuje ir patraukė visos Amerikos dėmesį – jos darbai keliavo po šalies galerijas ir sulaukdavo daug žiūrovų.

Net ir likus keleriems metams iki mirties, fotografas aktyviai dirbo ir kūrė naujus portretus, rengė parodas bei sudarinėjo savo fotografijų leidinius. A. Newman fotografijas spausdino tokie žinomi leidiniai kaip LIFE, „Vanity Fair“, „Look“, „Harper’s Bazaar“, „Esquire“ ir kiti. 2006-aisiais, prieš savo mirtį New Yorke fotografas buvo apdovanotas Fotografijos aukso medaliu.

Parodą Kauno fotografijos galerijoje surengė Mineapolyje ir Lozanoje išsikūrusis Fotografijos parodų fondas (FEP). Ji veiks iki 2022 metų sausio 9 dienos, o iš Kauno keliaus į Suomiją, kur bus eksponuojama keliose galerijose.

Parodos plakate – kompozitorius Igor Stravinski

Vanda Juknaitė

Ta dūzgianti ir kvepianti liepa yra

Ištraukos

• • •

MAMA. Priešingai visoms lyčių studijų teorijoms tėtis mūsų šeimoje buvo jausmas, dažnai nevaldomas, o mama – racionalus protas. Ji buvo baigusi tik keturias pradinės mokyklos klases, bet turėjo retą intelektą, labai norėjo mokytis, tačiau šeima išleido mokytis vyriausiąjį sūnų. Ji visiškai nesidomėjo buitimi. Lovos galėjo būti nepaklotos, indai neplauti. Ji ramiai sau skaitė knygą, kuri jai buvo labai įdomi. Mus su seserim ji auklėjo spartietiškai, be sentimentų. Kazlauskų sodyboje, kurioje praleidome ankstyvąją vaikystę, buvo dvi kūdros. Kas nežino, kaip vaikus traukia vanduo. Ir dabar girdžiu jos balsą, pasakojantį, kaip arklių šerikas Leksandra jai sako, Jukniene, žiūrėk, kur tavo vaikai. Ji jam atsakiusi, – matau. Sulig tais žodžiais abi pūktį į vandenį. Mama pasakojo – bėgu prie balos, bet save prilaikydama, kad labai neskubėčiau, tegu pasimurkdo.

Kartą, kai mano sūnui buvo penkeri metai, ji, eidama į kaimyno laidotuves, paprašė suruošti ir vaiką. Nustebusi paklausiau, kodėl tu vediesi vaiką. Ji atsakė – vaikas turi žinoti, kas yra gyvenimas. Į tėvą ji žiūrėjo kiek iš aukšto, bet mums, vaikams, šiukštu neleido nepagarbiai atsiliiepti apie tėvą. Tėvas pasakė, ir baigta. Ji mylėjo mus labai savotiškai. Gal, sakyčiau, vyriškai. Jau visai senatvėje prisipažino, kai gimusią seserį paguldė jai prie krūtinės – „pamišlijau, a kam gi man jas raikia“. Ji nebuvo bejausmė, anaipatol. Iš mamos sužinojau apie gražiausias pasaulyje knygas, „Per lūžtantį ledą“ ir „Diemedžiu žydėsiu“. Kai sudegė namai, parvažiavusi radau ją gaisravietėje, semiančią iš degusių grūdus. Grūdai ugnyje apkepa plėvele, tarytum duonos pluta, ir tampa ugniai neprieinami. Ji manęs nepažino. Pažinusi ėmė staugti iš sielvarto. Pasakė vieną vienintelį sakinį – vaikelį, tavo knygos...

Knygos buvo kraičio skrynioje ant aukšto. Jos

Pėdsakai.

efoto.lt nuotraukos

visos supleškėjo. Ten pat buvo ir studijų metų, jaunystės nuotraukos. Nesuprantamu būdu jos iššaudė iš ugnies, apdegusias jas surinko ir atidavė kaimynai.

• • •

Mama sulaukė beveik šimto metų. Budėjau prie jos paskutines tris savaites. Paprašiau mums padedančios moters, kad išleistų mane trupučiuką pasi-vaikščioti. Po gaisro tėvai nusipirko namo dalį Obeliuose, netoli nuo stoties, prie internato. Pasukau į stadioną, kur atgijo vaikų, auklėtojų veidai, skausmingi žodžiai ir sakiniai. Dieve, paklausiau, kodėl tu atvedei mus su mirštančia mama ten, kur patyriau tiek skausmo ir žudančios vaiko širdį vienatvės. Tu prašai atleisti? Visiems ir viską, ir sau pačiai? Kas vedžiojo jos ranką, kai ji, jau sirgdama demencija, rašė man paskutinį laišką? Ant skaičiavimo sąsiuvinio languoto lapelio skiautės pieštuku buvo parašyta, retom įskaitomom raidėm *Brangi dukrele*, toliau tekstas vos įskaitomas, nerišlus ir galiausiai tik žodžių nuotrupos.

• • •

Noriu paklausti Rousseau, kurio pasekėja mama buvo, kodėl Apšvietos pradžioje kirvis buvo pridėtas net ne prie šakos, ant kurios sėdima, bet prie pačios gyvybės šaknies. Šeimos

lopšio. Neturime užmiršti, kad formacija, kurią gyvename, vadinama požmogiška. Tėvelis Zigismundas per psichoanalitikus visiems paaiškino: norėdamas tapti tikrai laisvu, užmušk savyje tėvą ir motiną. Besiklausantis paskaitos keturiolikos metų paauglys iš netikėtumo ištarė: kokia gi čia tavo laisvė, jei tave užmuš tavo vaikas.

Žmogui be tėvo ir motinos, be namų lieka bandos, gyvulio laisvė. Sulaukėjusios revoliucijų minios laisvė: „Pasaulį seną išardysim iš pačių pamatų ir tuo...“

Ką būčiau laimėjusi – ką prie encefalopatijos – užmušdama savyje tėvą ir motiną? Paskutinėm pastangom prisimindama juos, aš prisiminiau save pačią. Motinos įduotą gyvenimą ir įduotą prievolę žinoti, kas yra gyvenimas. Žmogumi vaikas gali užaugti tik žinodamas, kas yra gyvenimas.

• • •

Mirė Anytė. Sulaukusi devyniasdešimties metų. Labai ją mylėjau. Iš jos išgirdau, ji ištarė žodžius: aš labai pasitikiu. Kūdikystėje pažinau tik visareginčio veriančio žvilgsnio siaubą. Dangus man atrodė kaip beribė Dievo akis. Galvojau, kad gyvenimo siaubas yra Jo. Kaimynų trobos kamarėlėje, išpuoštoje bruknienojų vainikais ir ievų žiedais, į gegužines pamaldas rinkdavosi sodiečiai. Pamaldų giesmes vedė Anytė. Ji buvo labai mažutė. Ją suvystytą vystyklusose tėvas neatsargiai nubraukė alkūne pro langą. Vaikas susilaužė stuburėlį ir visam gyvenimui liko luoša. Jos vaikystės laikais vaikų pas gydytoją niekas neveždavo. Ji lydėjo mane kasdiene malda visą gyvenimą. Mano romusis ir nuolankusis Jėzus. Ji galėjo žmogui pasakyti pačią negailestingiausią tiesą taip romiai ir nuolankiai, kad paprieštarauti nebuvo įmanoma. Trečiame kurse per Kūčias gavau dovanų baltas vilnones raštuotas žaliom eglutėm pirštinytes. Jai reikėjo rasti laiko jas numegzti, gauti mažutybę dėžutę, tais laikais tokių dalykų nebuvo. Nueiti penkis kilometrus į paštą ir parbristi atgal tuos pačius kilometrus per sniegą. Iš jos gavau tikėjimą. Ne žodžiais, besąlygišką, nepalaužiamą pasitikėjimą. Jos veide visą gyvenimą mačiau tai, kuo tikiu.

Nukelta į 5 psl.

Vienatvė.

Atkelta iš 4 psl.

• • •

Daug kartų gyvenime sutikau Jį ten, kur Jis atrodė nebeįmanomas. Gatvės vaikai, sutrypti ir išniekinti, niekada neleido supainioti tiesos ir melo. Iš kur jie žinojo apie tiesą? Koku būdu ją pažindavo? Kodėl taip karštai ją gynė? Kodėl iš nuoskaudos imdavo raudoti ir šaukti, kad ir kas būtų tas meluojantis, suaugęs globėjas ar jų nelaimės draugas, benamis vaikas. Jei jų akivaizdoje buvo žeminamas žmogus, jie pradėdavo taip klykti, tarytum būtų žudomi.

Kartą Tikėjimo ir Šviesos bendruomenėje, vienijančioje proto negalią turinčius vaikus ir jų tėvus, teko švesti kojų plovimą. Užduotis grupelėse buvo paprasta – numazgoti greta sėdinčiam kaimynui kojas. Mūsų grupelėje buvo paralyžiuotas jaunuolis aukštai suvarstytais auliniais batais. Mazgojimui reikėjo nuauti batą. Tai pavyko. Kai reikėjo batą apauti, koją įstatyti į batą niekaip nesisekė. Mama buvo kitoj grupelėj. Ją pasikvietė į pagalbą. Ji priklaupė prieš vaiką, įprastais judesiais užmovė batą ir suvarstė raištelius. Grupelėje atėjo mano eilė plauti kaimyno kojas. Aš pasiilenkiau, užpyliau puodelį vandens, staiga viduje kažkas sudrebėjo ir plyšo. Pasipylė tokia krečianti rauda iš pačių vidaus gelmių. Spėjau tik pagalvoti - tai kasdienis tos moters darbas, rytą ir vakare priklaupiti prieš vaiką, apauti jį ir nuauti. Dabar matai savo akimis, štai ji čia, meilė, kuri nesirenka, nieko nereikalauja ir niekada nepalieka.

• • •

Į mankštą vestibulyje susirenkame vos keli.

– Ponia Alpert, imkit lazduotę į rankas.

Ponia Alpert sėdi pusiau gulomis vežimėlyje. Lazdelė guli jai po krūtine.

Mano palatos draugės akys merkiiasi. Ji lošiasi ir jau beveik remiasi galva į sieną.

– Nemiegam, nemiegam.

Kineziterapeutė kantriai kelia rankas aukštyn.

– Įkvepiam, iškvepiam.

Už lango niekaip neprasidedančios žiemos dulksna, kiemas nuklotas pilka sniego koše.

Esu gyva. Dar kartą gyva. Rytojaus rytą ponios Alpert lova tuščia. Tvarkingai paklota.

• • •

Po autokatastrofos jau niekas nebuvo duota saivaime, tik didelių, kartais pranokstančių jėgas pastangų dėka. Pirmiausia reikėjo išmokti pereiti gatvę. Kartą, pamačiusi dideliu greičiu atlekiančią automobilį, iš išgąščio susmukau, atsėdau viduryje gatvės. Tai man išgelbėjo gyvybę. Nejudančio objekto vairuotojas lengvai išsilenkė. Išmokau, susigyvenau su tuo, kad didelės įtampos momentu visa aplinkui imdavo suptis ir lietus. Nuolat trūko oro. Išmokau išeiti iš auditorijos atsiprašiusi ir spėdavau atsigulti katedroje ant minkštasuolio, kad neparkrisčiau. Į namus palydėdavo kartais katedros reikalų tvarkytoja, kartais studentai. Namie apie tai niekam nepasakojau.

• • •

Gydytojų prognozė buvo neguodžianti: kiekviena infekcija, operacija, gimdymas jums labai blogins bendrą būklę. Nepatikėjau. Man buvo tik dvidešimt penkeri metai.

Laukdamasi jaunėlio pusę metų pragulėjau lovoje žemyn galva. Iš to sustojusio, nejudančio laiko iki šiol atmintyje liko pilkame lange trys raudongurklės sniegenos apsnigtos vyšnaitės viršūnėje. Paskui du kraujo perpylimai. Priiminėjusi gimdymą gydytoja gimdykloje priėjo prie manęs sakydama, – kraujas yra šešių laipsnių. Reikėtų jį pašildyti, mes neturime teisės tokį statyti, bet nebėra laiko. Esu iki šiol dėkinga jai už tuos žodžius, kad ji nepaliko manęs vienos, ėjo kartu iki nebūties.

Vanda Juknaitė. Ta kvepianti ir dūzgianti liepa yra. Apyšaka. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2021

Vaizdinys.

HENRIKAS RADAUSKAS

DU EILĖRAŠČIAI

AKMENĖJIMAS

Nežinau, mergina ar kolona, –
Tamsuoju negalėjau atskirti,
Bet jutau jos liemenį ploną
Ir girdėjau negyvą širdį.
Iš dangaus nusileido balandis
Ir, nutūpęs ant mirusios rankos,
Virto akmeniu ir nusigandęs
Matė, kaip marmuro bangos
Užlieja erdvę ir laiką,
Ir pats Dievas jų nesulaiko.

NAKTIES KELEIVIS

Vidunaktis miestą fantomą
Aptaškė krauju ir ugnim,
O skliauto bedugnį aksomą
Subadė auksinėm vinim.

O žemėje vieškeliai liejas,
O vieškeliiais eina žmogus,
Pametęs gatves ir alėjas,
Pamatęs lankas ir laukus.

Jam moja pražyodus šakelė,
Žiedų ir kvapų kupina,
Ir nušviečia plaukiantį kelią
Auksinė nakties šypsena.

Šaka.

Kaip menas sugebėjo pakeisti karo eigą

Ieva Marija Mendeikaitė

Turbūt daugelis, išgirdę žodį „menas“, iš pradžių instinktyviai pradėtų galvoti apie paveikslus, skulptūras, galerijas, muziejus ir įvairius su šiuo žodžiu susijusius performansus, tačiau kiek žmonių pagalvotų apie pripučiamą tanką? Būtent juos karo metu kūrė įvairūs pasaulio menininkai, siekdami sukurti optinę tikro tanko iliuziją. Mažai kas žino, kad būtent šie menininkai sukurti tankai reikšmingai prisidėjo prie karinės jų šalių pergalės pasaulinių karų metu. Toks performansas dar žinomas kaip „karo teatras“.

Karo metas – tikrai įtemptas laikotarpis kurti, todėl kiekvienas to meto menininkas, dirbęs su karinių pajėgų optinėmis iliuzijomis, tokiomis kaip anksčiau minėti pripučiami tankai, turėjo gebėti valdyti ir taikliai atkurti tokią perspektyvą, šėšėlius, šviesas, kokios būtų matomos iš virš šalies skrendančio lėktuvo, ar įtikintų po šalį slampinėjantį priešų šnipą. Menas apgauti akį tikrai nebuvo lengvas įgūdis, kurį gebėjo panaudoti daugelis.

Juolab tikrai ne tokį, kokį turėjo senovės graikų dailininkas Zeuxis, gebėjęs taip įtikinamai piešti vynuoges, kad aplink skraidantys paukščiai puldavo jas lesti. Vis dėlto po Pirmojo pasaulinio karo šalių armijų vadovai suprato, kad toks įgūdis – be galo naudingas, o žinios, kurias turėjo to meto menininkai, beveik neįkainojamos. Menininkų įgūdžiai tapo naujosiomis ginklo rūšimis.

Vienas įstabiausių Pirmojo pasaulinio karo menininkų buvo britas Solomon Joseph Solomon. Jis buvo ne tik Karališkosios akademijos narys – turėjo nemažai žinių gautų iš garsiojo prancūzų dailininko Alexandro Cabanelio, kadangi pastarasis buvo jo mokytojas. Didžiojo karo metu Solomon nekantraudamas priėmė šalies pasiūlymą dirbti prie karinės artilerijos slėpimo taktikos projekto. Išsiųstas į Vakarų frontą menininkas sukūrė kamufliažinį tinklėlį, kuris praktiškai absoliučiai paslėpdavo įvairius karinius ginklus nuo priešų akių, taip pat Solomon sukūrė „stebėjimo medį“ – tuščia-vidurę medžio imitaciją, kurios tuščiam kamiene sąjungininkai galėdavo ne tik sužinoti, kur yra priešas, bet ir stebėti priešų apkasus.

Kitas garsus menininkas, prisidėjęs prie karo pergalių Pirmajame pasauliniame kare – Norman Wilkinson. Iki karo Wilkinson buvo paprastas menininkas, tapęs jūrų laivus ir juose esančius kareivius, taip pat menininkas kūrė vaizduojamąjį meną, plakatus, iliustracijas ir kitus vizualus laikraščiams, tarp kurių buvo ir garsusis „The Illustrated London News“. Vis dėlto aktyvi tarnyba Karališkajame laivynė menines Wilkinson idėjas pastūmėjo į šiek tiek kitokią trajektoriją – jis pradėjo kurti idėjas, kaip apsaugoti savo šalies karinius laivus nuo priešų paleistų torpedų.

Suvokdamas, kad mūšyje esantys laivai yra pernelyg ryškūs, dideli ir griezdiški, kad būtų paslėpti atviroje jūroje, menininkas sukūrė „akinantį“ kamufliažą – abstrakčių juostelių kompozicijas, kurios buvo sudarytos iš savotiškai perspektyvinių linijų, skirtų sugluminti priešų gebėjimą įvertinti, koku greičiu plaukia laivas ir kokia yra jo padėtis jūroje. Tokios juostelės šiek tiek primena zebro dryžius, ku-

Nuotraukos iš interneto

rie glumina aplink esančius grobuonis, iškreipdamos jų suvokimą koku greičiu lekia jų auka. Šie menininko eksperimentai buvo įgyvendinti net keturiose Londono Karališkosios akademijos padaliniuose, kur jis dirbo su kitų menininkų komanda, įskaitant Edward Wadsworth.

Būtent Solomon ir Wilkinsono bei Wadswortho įgūdžiai panaudoti savo akademines meno žinias įvairiose vaizdinės iliuzijos projektuose, skirtuose karyboje, pasitarnavo ir įkvėpė britus sėkmingai vykdyti karines operacijas, nukreiptas prieš nacių.

Vis dėlto naujoji, bręstanti menininkų karta netruko pralenkti protėvių savo darbų meistriškumu ir jų mastu. 1942 m. dulkėtoje Šiaurės Afrikos dykumos krosnyje, kai britų sąjungininkų pajėgos kovojo (ne itin sėkmingai) prieš savo priešus, du britų karininkai buvo pakviesti į aukšto lygio susitikimą Borg el Arabe, Egipte. Geoffrey Barkas ir Tony Ayrton buvo Artimųjų Rytų komandos, dirbusios su kamufliažo strategijomis ir įrangos slėpimo projektais, vadovai. Įdomu tai, kad daugelis šios komandos kolektyvo narių buvo visai ne kareiviai, o buvę menininkai, scenografai ir karikatūristai, kurie čia pateko dėl savo gebėjimo įtaigiai perteikti optinės apgaulės įgūdžius. Vienas komandos narys netgi buvo garsus magas! Pats T. Ayrton – buvęs tapytojas, o G. Barkas – filmų scenaristas, prodiuseris ir režisierius, kuris 1936 m. netgi buvo laimėjęs Oskarą už vieną iš savo dokumentinių filmų.

Komandos nariai susitikimo metu netrukus buvo informuoti apie itin slapta antrojo Alameino mūšio planą. Nesiekiant sukurti didelio spaudimo, karininkai buvo informuoti, kad šis mūšis ir jo metu pasirinkta puolimo strategija gali nulemti karo likimą, kuris, kaip tuo metu buvo prognozuojama, bus vienas didžiausių karinių konfliktų pasaulio istorijoje. Barkas ir Ayrton buvo informuoti, kad būtent jie yra atsakingi už tai, kaip šio mūšio metu britų kareiviai išnaudos savo strateginius manevrus ir kokie jie bus.

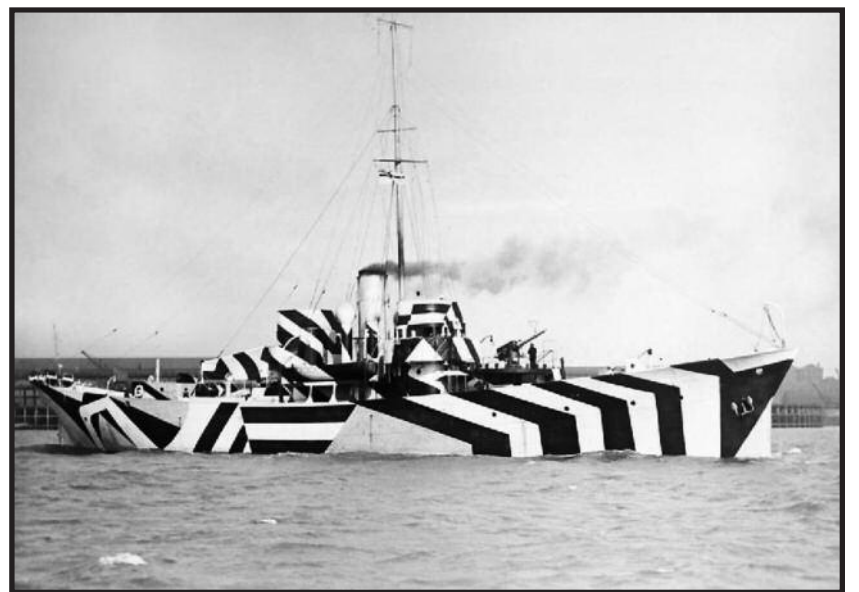
Anksčiau Artimųjų Rytų vadovybės kamufliažo direktoratas rūpinosi tik maskavimo taktikos projektais, todėl aerodromuose žemė būdavo nudažyta juodomis ir pilkomis spalvomis, turėjusiomis imituoti pabūklų metamus šėšėlius, kurie turėjo apgauti priešų žvalgybinius lėktuvus. Lėktuvų angarų sto-

gai taip pat buvo nudažyti įvairiomis, iliuziją kuriančiomis spalvomis, kad būtų susidarytas įvaizdis, jog aplink juos vaikšto civiliai.

Vis dėlto 1942 m. rugsėjo mėn. britams reikėjo sugalvoti daugiau optinės apgaulės gudrybių, kadangi priešų gretoms tuo metu vadovavo savo mobilumo, taktinio sumanumo ir karinės artilerijos pajėgumu pagarsėjęs Erwin Rommel. Menininkams, siekiantiems savo šalies pergalės, reikėjo greitai sugalvoti būdą, kuris įtikintų vokiečius ir italus, kad artėjantis puolimas įvyks vėliau ir iš visiškai priešingos krypties. Siekdamai įgyvendinti tokią planą, menininkai turėjo masinius tanko legionus sustatyti arti priešų, tačiau taip, kad jie nebūtų pastebėti iš kitų kryptių. Taip buvo sukurta netikra 600 karinių tankų armija.

Netikra tankų armija buvo sukurta panaudojant fiktyvius maisto produktus, šaudmenų silosus ir naftos konteinerius, pagamintus iš dėžių ir palmių lapų, uždengtų brezentu. Taip pat buvo pastatytas didžiulis netikras vandens vamzdis, kuris atrodė kaip tikras vokiečių žvalgybiniam lėktuvams, stebintiems šios „armijos“ plėtrą iš aukštai. Kitoje vietoje tikrose cisternose buvo specialiai įrengti mediniai uždangalai, kurie paslėpė tikrąją artileriją. Atėjus mūšio akimirksniui šie uždangalai buvo nukelti ir priešui visiškai neįtarus nepasiruošus, prie pat jo slenkščio netikėtai atsidūrė visa britų kariuomenė. Optinė apgaulė pasiteisino ir netrukus po milžiniško masto susidūrimo britai ir jų sąjungininkai ryžtingai nugalėjo Rommel pajėgas. Menininkai triumfavo.

Vadinamoji „vaiduoklių armija“ panaudojo daugybę klaidinančių, priešų dėmesį nukreipiančių optinės apgaulės strategijų. Ši netikra karinė įranga, sudaryta iš pripučiamų, savarankiškai sukonstruotų tankų bei suklastoto radijo ryšio, kurio klausėsi nacių šnipai, sleidusio netikrus kariuomenės judėjimo, tiltų statybos garsus sėkmingai apgavo vokiečių žvalgybą. Vaiduoklių armijos nariai – aktoriai, apsivilkę skirtingų pulkų uniformas, vaikštinėdami po įvairius vietinius miestus, „netyčia“ užsimindami apie kariuomenės judėjimo kryptis

patraukė vietinių šnipų dėmesį ir taip suklaidino priešus iš vidaus. Pasibaigus karui, o šiai strategijai taip reikšmingai prisidėjusiai prie jos rezultatų, ją buvo įpareigota laikyti paslapyje, todėl pasakojimai apie ją ir taip įmantriai surežisuotą karinę sceną oficialiai išliko konfidencialūs iki pat 1996 metų.

Norintiems daugiau sužinoti apie detales, kuriomis savo darbuose pasinaudojo šie menininkai, norintiems pajusti akimirkos intensyvumą ir jaudulį, rekomenduoju pasižiūrėti filmą: „Antrasis pasaulinis karas spalvose: Kelias į pergalę“ (*WWII in Color: Road to Victory*). Tikrai įspūdinga istorija, verta atidesnio tyrinėjimo. Vėliau šios optinės apgaulės strategijos turėjo reikšmingą vaidmenį suklaidinant ir žinomą Vokietijos karo vadą – Adolfą Hitlerį.

